

961014

Rytmus se vlastně netýká povahy času, nýbrž povahy jednoho typu časové struktury, umožňující „počítání času“.

177: S. užívá výrazu „´živá´ pravidelnost“, když chce charakterizovat „základní rys rytmu, ale ve skutečnosti mezi jeho příklady jsou jako základní předváděny vždy rytmy ´neživé´. Také pro životní procesy zvláště důležité oscilace relaxačního typu jsou předváděny nejprve v podobě technické.

Metodologicky by bylo těžkou chybou rytmem chtít osvětlit povahu času. Rytmy nejruznějšího druhu mohou být nepochybně velkou pomocí v naší orientaci v čase, ale čas je třeba chápat jako něco

principiálně základnějšího než jakékoli rytmy. Rytmus předpokládá čas, ale čas nepředpokládá rytmus. Navzdory tomu Sokol mluví o „jaksi předčasovém fenoménu rytmu“ (196), který hned ztotožňuje s fenoménem „pravidelné struktury, jež tvoří také pozadí našeho časového prožívání“. Na jiném místě však čteme, že „rytmický zážitek je jakýmsi ´vytržením z času´“ (205), jako by čas byl přece jen něčím původnějším než rytmus.

Svůj přístup a postup chápe Sokol jako hypotézu (196). Mně však není jasné, o jakou hypotézu tu vlastně jde a proti kterým jiným hypotézám (nikoliv historickým, ale dnes aktuálním) ji staví a eventuálně obhajuje. Chce „ukázat jakousi vnitřní soudržnost, bytostnou koherenci, nebo alespoň konvergenci celého myšlení o čase“, ale dokonce i ta konvergence je u něho silně problematická a jenom tentativní, kdežto o skutečné vnitřní integritě jeho chápání času mi zůstává naprosto nejasno. Nabízí vskutku jen „prvky a základy, na něž mohou navázat další pokusy o celkovější pochopení fenoménu času“ – ale zůstává dlužen vyjasnění, zda vůbec jde o jeden fenomén, který může být myšlen jedním pojmem.

Poněkud neurčitý je Sokolův význam slova „fenomén“. Mluví o čase jako „jednom celkovém fenoménu“, ale zároveň záměrně „předvádí

a připomíná“ „pokud možno celou šíři časových fenoménů“ (196). Když už je třeba užít nějakého tradičního termínu, je třeba vymezit, v jakém smyslu se ho užívá. Fenomén je vždycky fenoménem něčeho, co samo fenoménem není, anebo se zvrhá v pouhé na ničem nezaložené zdání, které pak musí být jako takové odhaleno. Řekneme-li o čase, že to je fenomén, musíme také říci, co je to, co se takto – totiž jako čas – jeví. A pokud je tím jevícím se sám čas, pak o něm nemůžeme mluvit jako o fenoménu.

Sokol sám vzpomíná na Brentanovo zdůraznění, že „každé vědomí je vědomím něčeho“ (197-8); ve stejném či analogickém smyslu je každý fenomén (jev) fenoménem něčeho, co samo fenoménem (jevem) není, nýbrž co se ve fenoménu (jevu) vyjevuje.

Podobně je nejasný Sokolův pojem „rytmu“. Říká sice, že „fenomén rytmu je filosoficky obtížně uchopitelný a vůbec vzdorující každé verbalizaci“ a že „je někde na pomezí, v myšlenkové zemi nikoho“ (196). Prý „zřejmě není ani vnější, ani vnitřní, ani látkový, ani myšlenkový, ani soukromý, ani veřejný – anebo přesněji je právě obojí“ (196-7). „Zkušenost rytmu je pro člověka hluboce vnitřní a intimní, v myšlení i v řeči obtížně uchopitelná ...“ atd. „Je to nepochybně řád, ...“

Sokol chce filosoficky trvat na „primátu vnitřní zkušenosti“ (proti analytické filosofii). To je ovšem vysoce problematická formulace dokonce z fenomenologického hlediska, pokud se tím myslí něco víc než důraz na genezi.

Ve stejném smyslu můžeme mluvit o primátu omylu v postupu poznání. Vnitřní zkušenost může být nanejvýš mediem a snad jednou z pomocných opor filosofické práce, ale nikdy se nemůže stát tím, co našemu myšlení a poznávání vposledu vládne. Tak např. nepochybně jistým způsobem vnitřně zakoušíme změnu tlaku nebo geomagnetického pole, ale náležitě rozumíme této své vnitřní zkušenosti teprve tenkrát, když jsme myšlenkovou, s pojmy pracující hypotézou spojili různými způsoby naměřené fyzikální veličiny s touto svou předvědeckou vnitřní zkušeností. (Mimochodem: v rozporu s tím je Sokolova kritická poznámka, že se ve fenomenologii prozrazuje „houževnaté přežívání primátu vědomí v pojetí subjektivismu“ - str.215, ale obě myšlenky nejsou kriticky postaveny proti sobě.)

Skvělá shrnutí historicky významných koncepcí času mají poněkud lexikonový charakter a chybí jim kritičnost toho, kdo s nimi měří síly ve své vlastní koncepci.

Filosofická integrace chybí (tu a tam je jen naznačována, a to ještě ne zcela důsledně), užito je nejrůznějších metod a způsobů výkladu, např. velmi časté jsou psychologizace atd.

V celé práci zcela chybí sebemenší zmínka o jakési „zázračnosti“, tajemnosti toho, že budoucnost stále přichází. Ačkoliv na příslušném místě (když se mluví o oscilacích atd.) je řeč o nosné vlně a modulaci, chybí myšlenka, že rytmus může být pouze takovou „nosnou vlnou“, že však dějinný člověk ji musí modulovat nerytmicky resp. tak, že se orientuje ne na opakování (jako tomu bylo u člověka mytického, archaického), nýbrž na „nové“. A novost se vždycky každému rytmu vymyká, i když si ho může užít jako podkladu či materiálu. Co jiného by mohla znamenat svoboda, o které Sokol mluví? Svoboda je přesně to, co nelze převést do rytmu, co nelze rytmizovat. Napětí mezi svobodou a rytmem zůstalo u Sokola zcela netématizováno.

Pro samou časovost se ztrácí čas, tak jako pro samou dějinnost se ztrácejí dějiny.

14.10.1996